

Bildning i gränslandet mellan biblioteks- och informationsvetenskap och digital humaniora: erfarenheter från utvecklingen av masterprogrammet i digital humaniora vid Uppsala universitet

Olle Sköld, Åse Hedemark och Isto Huvila
Institutionen för ABM, Uppsala universitet
förnamn.efternamn@abm.uu.se

Introduktion

Under våren 2018 beslutade Uppsala universitet att sjösätta det tvååriga internationella masterprogrammet i digital humaniora. Programstarten sattes till höstterminen 2019 och resurser lösgjordes i form av 15 heltidsstudieplatser med tillhörande medel för att planera undervisningen. Programmet förlades till Institutionen för ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och Informationsvetenskap, Musei- och kulturarvsvetenskap), en i huvudsak biblioteks- och informationsvetenskaplig forskningsmiljö som också erbjuder bibliotekarie-, arkivarie, eller musei- och kulturarvsvetarutbildning inom ramarna för masterprogrammet i ABM. Föreliggande artikel leds av två målsättningar: (1) att redogöra för huvudpunkterna i masterprogrammet i digital humanioras tillblivelse och utformning; (2) att reflektera kring hur den digitala humaniorans gradvisa insteg i landets bibliotekssektor och biblioteks- och informationsvetenskapliga miljöer i förlängningen kan påverka professionen och forskningsdisciplinen. Framgent är det av betydelse att den sistnämnda frågan får en gedigen genomlysning; i föreliggande text finns ett embryo till en sådan diskussion baserad på författarnas arbete med masterprogramutveckling i gränslandet mellan biblioteks- och informationsvetenskap och digital humaniora.

Programmets sammanhang

Inrättandet av masterprogrammet i digital humaniora skedde i samband med att digital humaniora blev ett ämnesområde på avancerad nivå vid Uppsala universitet. Men vad är egentligen det område som dessa administrativa steg hänvisar till? I sammandrag handlar digital humaniora om att skapa förståelse för digitala medier och digitala redskap, men också för människans roll i det digitala samhället och vilken betydelse digitalisering har för kultur, forskning och samhällsliv. Digital humaniora syftar också till att skapa kunskap om hur datorstödda metoder kan användas för att analysera, visualisera och forska kring humanistiska frågeställningar med utgångspunkt i digitalt källmaterial. Det ryms många olika perspektiv, verksamheter och vetenskapliga discipliner inom digital humaniora och fältet karakteriseras av sin pluralitet och organisationella mångfald.

Om fältet digital humaniora utgör masterprogrammets mest generella ämnesmässiga sammanhang är Uppsala universitets andra satsningar på verksamhet inom digital humaniora viktiga inslag i programmets mer omedelbara institutionella miljö. Inrättandet av masterprogrammet i digital humaniora sammanföll med uppstarten av en projektverksamhet kallad DH Uppsala som hade till uppdrag att samla och stödja forskning i digital humaniora på Uppsala universitet. DH Uppsala efterföljs från och med 2021 av ett nyinrättat centrum för digital humaniora samt en forskningsinfrastruktursatsning riktad mot humaniora och samhällsvetenskap. Projektverksamheten, den efterföljande centrumbildningen och forskningsinfrastrukturen är alla förlagda till Institutionen för ABM. Dessa initiativ skapar sammantaget en rik och mångfacetterad miljö för digital humaniora på institutionen där goda förutsättningar finns för att sätta vetenskapliga och pedagogiska verksamheter i samspel med varandra. Masterprogrammet i digital humaniora har genom-

gående utvecklats i relation till och i dialog med de andra digitala humaniora-verksamheterna på Institutionen för ABM. Uppsala universitets satsningar på digitala humaniora kan sättas i samband med den trend mot ökad institutionalisering av digitala humaniora i svenskt universitets-, biblioteks- och kulturarvsväsende som har kunnat observeras under de senaste fem-tio åren. Exempel är Kungliga bibliotekets labb för datadriven forskning, Riksantikvarieämbetets Kulturarvslaboratorium och utbildnings- och forskningsinitiativ i digitala humaniora vid Göteborgs universitet, Lunds universitet, Umeå universitet, Linnéuniversitetet, Stockholms universitet och Högskolan i Borås (se också t.ex. Huvila 2018; Sula 2013).

Programmets beredningsarbete

Institutionen för ABM tog initiativ till att utveckla masterprogrammet i digitala humaniora av två skäl. Det första skälet var att institutionen på grund av sin forskningsprofil i biblioteks- och informationsvetenskap, sin närhet till och kunskap om arkiv-, biblioteks- och museisektorerna och sin position inom historisk-filosofiska fakulteten vid Uppsala universitet – den universitetsövergripande kvalitets- och forskningsutvärderingen KoF17 beskrev Institutionen för ABM som en "natural nexus" för digitala humaniora vid Uppsala universitet (Malmberg et al. 2017, s. 178) – var i en situation då projektet verkade lovande och möjligt att realisera på ett framgångsrikt sätt. Det andra skälet var att arbetet med att ta fram ett masterprogram i digitala humaniora på flera sätt skulle kunna stärka masterprogrammet i ABM och ge institutionens ABM-studenter en ökad kompetens i att hantera digitala verktyg och utveckla digitala strategier för att förmedla kulturarv och information. Institutionens målsättningar med masterprogrammet i digitala humaniora kan summeras på följande sätt:

1. att skapa ett mångvetenskapligt programinnehåll i fältet digitala humaniora som samtidigt drar nytta av den forskningsexpertis som finns inom Institutionen för ABM
2. att möjliggöra samspel mellan masterprogrammen i ABM och digitala humaniora samt mellan masterprogrammet i digitala humaniora och Uppsala universitets bibliotek, arkiv och museer
3. att ge studenterna på masterprogrammet i digitala humaniora de kompetenser och färdigheter som krävs för att de ska kunna forska inom digitala humaniora och arbeta inom biblioteks- och kulturarvssektorn med sådana frågor som ryms inom fältet digitala humaniora

En viktig förutsättning för det faktiska kurs- och programutvecklingsarbetet var att i en bred bemärkelse initiera kontakt med och förankra masterprogrammet i digitala humaniora hos andra institutioner och aktörer vid Uppsala universitet. Arbetet med masterprogrammet betraktades med andra ord som ett samverkansprojekt från första stund. Ett mångvetenskapligt angreppssätt bedömdes som det enda möjliga för att vinna legitimitet och relevans i det pluralistiska och disciplinärt mångfaldiga digitala humaniora-fältet. Arbetet med att masterprogrammet i digitala humaniora inleddes med att institutioner och individer hemmahörande både inom och utanför humanistisk-filosofisk fakultet vid Uppsala universitet bjöds in till stormöten och till samtal i mindre konstellationer där programidéer och möjlig samverkan diskuterades i en mängd former och ur olika perspektiv. Allteftersom dialogen fortgick utkristalliserades vissa samarbetspartners som centrala; på institutionsnivå kan Konstvetenskapliga institutionen och Institutionen för arkeologi och antik historia nämnas som exempel.

Programutveckling i praktiken

Det kursutvecklingsarbete som gav masterprogrammet i digitala humaniora sin form och sitt innehåll bedrevs av en kärngrupp som bestod av nio lärare och forskare med disciplinär hemvist i biblioteks- och informationsvetenskap, antikens historia, idéhistoria, arkivvetenskap, litteratur-

vetenskap, konstvetenskap, musei- och kulturarvsvetenskap och digital humaniora. Uppgiften var omfattande: sammantaget skapades nära på två år av helfartskurser (112.5 hp, varav 45 hp uppsatskurser) inom ramarna för programutvecklingsarbetet. En fråga av vikt som lärarlaget genomgående brottades med var hur på bästa sätt få tillstånd en balansgång mellan ämnesexpertis å ena sidan – låt säga en biblioteks- och informationsvetenskaplig kurs om informationsförmedling och användarperspektiv – och programprogressionen å andra sidan – hur kursen om förmedling och användarperspektiv understöds av och kopplas till övriga programkurser. Den huvudsakliga metoden som användes för att arbeta med överväganden som detta var en iterativ arbetsgång som spelade mellan individuellt kursutvecklingsarbete och återkommande samtal med både programansvarig, lärarlaget i helgrupp och den administrativa resurs som utgjordes av Institutionen för ABM:s studierådgivare, studierektorer och prefekt.

Programöversikt

Masterprogrammet i digital humaniora har två block. Det första och i poäng mest omfattande blocket utgörs av obligatoriska kurser. De obligatoriska kurserna läses under ett första basår samt under programmets andra år där vid sidan av valbart kursinnehåll en fem veckor lång praktikkurs och en terminslång uppsatskurs är förlagda. Det andra blocket består av valbart programinnehåll som är ungefär en termin i omfattning. Institutionen för ABM erbjuder fördjupningskurser till de studenter som vill använda utrymmet för valbara kurser till att specialisera sin masterexamen i digital humaniora mot i biblioteks- och informationsvetenskap. Tabell 1 innehåller en översikt av masterprogrammets kursutbud samt undervisningens huvudpunkter.

Termin	Kurs	Huvudsaklig tematik och metodik
1	Introduktion till digital humaniora	DH-fältets tillblivelse och historiska utveckling; tongivande forskningspraktiker; digitalisering; Transkribus
	Verktyg och metoder: kritiska möten	Kritiska perspektiv på verktyg och metoder inom DH; ett historiskt perspektiv på förändrade tekniska villkor för humanistisk kunskapsproduktion; mjukvaruemulering; Recognito; text mining
	Digitalt kulturarv	Kulturarvets filosofiska och epistemologiska grunder; metoder för tillgängliggörande och utforskande av kulturarv; internationella och nationella projektutblickar
	Digitala implementeringar i kulturarv	Kritiska perspektiv på digitala infrastruktur för kulturarv samt kulturarvets organisatoriska, ekonomiska, politiska och etiska komplexitet; kulturarvsinfrastrukturer; ontologier; metadataskapande; GIS

2	Fjärrläsning	Storskalig datorstödd textanalys och deras användningsområden och epistemologiska grundvalar; fördjupning i text mining; datakurering; topic modeling; named entity recognition
	Teori och metod i digitala humaniora	Vetenskapligt skrivande; forskningsetik; vetenskaplig metod och teori i syfte att stödja uppsatsförfattande
	Informationsförmedling och användarperspektiv i den digitala tidsåldern	Informationssystem och användare i historiskt och samtida perspektiv; crowd sourcing och användardeltagande; biblioteks- och informationsvetenskapliga perspektiv på användare och informationsbehov
	Visuell analys: materialitet och digitala humaniora	Verktyg och metoder för visuell analys; kulturarvsföremåls materiella och visuella egenskaper; kritisk värdering av betydelsen av digitalt källmaterial för humanistisk kunskapsproduktion; virtual reality; augmented reality; GIS; 3D-visualisering
3	Valbara kurser	De valbara kurserna uppgår till 22.5 högskolepoäng
	Praktik	Verksamhetsförlagd undervisning med tillhörande rapportförfattande
4	Masteruppsatskurs	Masteruppsatskursen uppgår till 30 högskolepoäng

Tabell 1: Översikt av masterprogrammet i digitala humanioras kursstruktur och huvudsakliga undervisningstematik. Alla kurser är 7.5 högskolepoäng om inte annat anges.

Ibland är mångvetenskapliga fält som digitala humaniora placerade mellan institutionaliserade ämnesområden och därmed i risk att bli exkluderade från etablerade strukturer för yrkesmässig progression och kommunikation. Med detta i åtanke blev en viktig fokuspunkt under utvecklingen av masterprogrammet i digitala humaniora att säkerställa att examinerade studenter kan bli behöriga till forskarutbildning vid Uppsala universitet. Vid sidan av många alternativ kan examinerade studenter, förutsatt att hen tillmötesgår vissa villkor gällande valbara kurser och ämnesval i masteruppsatsarbetet, bli behöriga till antingen forskarutbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap, konstvetenskap, eller arkeologi och antik historia.

Diskussion

Flera saker ligger på horisonten för masterprogrammet i digitala humaniora vid Uppsala universitet. Den tidigare nämnda centrumbildningen i digitala humaniora samt forskningsinfrastrukturen kommer att inleda sin verksamhet under 2021. I centrumbildningens instruktioner står att denna ska samverka med masterprogrammet i digitala humaniora och föreståndaren för centrumbildningen innehar också landets första lektorat i digitala humaniora. Därtill planerar centrumbildningen för att arrangera forskarkurser i digitala humaniora. En öppen fråga är vilka synergieffekter och vilken påverkan som detta, i kombination med den möjlighet för studenter med masterexamen i digitala humaniora att inleda forskarstudier i biblioteks- och informationsvetenskap, kan få för forskningsmiljön på Institutionen för ABM och för biblioteks- och informationsvetenskapen i stort om utveckling som vi har sett vid Uppsala universitet också äger rum vid andra lärosäten. I förlängningen är det också intressant att undersöka vilken eventuell bäring som masterprogram

som till stora delar består av stoff från både det biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsfältet och fältet digital humaniora kan ha för bibliotekarieprofessionen. En viktig pusselbit i svaret på detta är de alumniundersökningar som Institutionen för ABM ska genomföra inom de närmaste åren. Sådana efterforskningar kan ge en bild av var studenterna med examen från masterprogrammet i digital humaniora tar vägen efter avslutad utbildning; vart söker de sig och var får de jobb? Alumniundersökningarna ska också sikta på att vinna insikt i vilken mån som masterprogrammet i digital humaniora har ökat medvetenheten om bibliotek som verksamhet, institution och forskningsinfrastruktur hos de studerande, samt börja ge svar på hur förhållandet mellan Uppsala universitets masterprogram i ABM (den enda utbildningen på universitetet som förbereder studeranden för bibliotekarieyrkena) och digital humaniora. Intressanta fokuspunkter här är i vilken mån och i förekommande fall hur programmen konkurrerar med och kompletterar varandra. Framstår masterprogrammet i digital humaniora med inriktning mot biblioteks- och informationsvetenskap som en utbildning som ger specialistkompetens för expertuppgifter inom de vetenskapliga biblioteken – se exempelvis Uppsala universitetsbiblioteks bibliotekarietjänster med inriktning mot digitala metoder – eller är det en annan bild som framträder? Som en humanistisk och samhällsvetenskaplig disciplin är biblioteks- och informationsvetenskapen en självklar del av digital humaniora, men det är likväl att i detta sammanhang understryka fram det möjliga samspel som finns mellan ämnesområdena. Bibliotekarieutbildningarna och forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap kan gagnas av den metodkännedom och vilja till metodutveckling som finns inom digital humaniora; digital humaniora kan bispringas av biblioteks- och informationsvetenskapens och bibliotekarieprofessionernas stora kännedom om och intresse för användarperspektiv, kunskapsorganisation, information management, beståndsutveckling och förvaltning av samlingar.

Det är framöver av stor betydelse att strategiska samarbeten etableras mellan de miljöer för digital humaniora som har växt och är i begrepp att växa fram på olika institutioner och lärosäten runt om i landet. En basform för samverkan som sannolikt skulle fungera bra är regelbundna ämnesmöten där utrymme ges att gemensamt diskutera digital humanioras fortsatta framväxt på både grund- och forskarutbildningsnivå. Av central betydelse för verksamheten i digital humaniora vid Institutionen för ABM är likaså en fortsatt nära dialog med olika typer av ABM-verksamheter, inte minst för att tillsammans bättre kunna synliggöra de eventuella konsekvenserna som utbildningar i gränslandet mellan ABM-ämnen och digital humaniora har för ABM-professionerna och de kunskaper och färdigheter som unga professionella bär med sig in i dessa.

Sammanfattningsvis framträder digital humaniora ur ett gränsteoretiskt perspektiv (Star och Griesemer 1989) som ett fält som existerar i gränsområdet mellan olika professionella gemenskaper, discipliner, och institutioner. Gränsområden karakteriseras av att de ofta fungerar som kontaktytor mellan berörda grupper och organisationer och att de befinner sig i ett slags ständig omgestaltning eftersom de tar sin utgångspunkt i många olika intressen som i varierande grad kan präglas av såväl konflikt som konsensus (Brown och Duguid 1996). Arbetet med att utforma masterprogrammet i digital humaniora vid Uppsala universitet har på många sätt präglats av en dylik gränslandsdynamik. Programmet formades genom ständiga förhandlingar med de ibland samstämmiga, ibland oförenliga preferenser och målsättningar som finns i de professionella och vetenskapliga sammanhang som ingår i miljön för digital humaniora vid Uppsala universitet och i programmets läroplan. Litteraturen pekar även på att arbete i gränslandsområden kan bidra till att bygga upp ömsesidig förståelse för exempelvis gemensamma arbetsätt och föreställningsvärldar i olika professionella kontexter (Karsten et al. 2001). Nu när masterprogrammet i digital humaniora är på plats framstår det som tydligt att utvecklingsarbetet har bidragit till en sådan förändring vid berörda delar av Institutionen för ABM och historisk-filosofiska fakulteten vid Uppsala universitet.

Käll- och litteraturförteckning

Brown, J. S. och Duguid, P. (1996). "The Social Life of Documents". *First Monday*, Vol. 1(1), ingen paginering.

Huvila, I. (2018). "Bibliotekarien, biblioteks- och informationsvetenskap och digital humaniora". *Bibliotekarier i teori och praktik - Utbildningsperspektiv på en unik profession*. Red. J. Hansson och P. Wisselgren. Lund: BTJ, s. 166-190.

Karsten, H., Lyytinen, K., Hurskainen, M., och Koskelainen, T. (2001). "Crossing Boundaries and Conscripting Participation: Representing and Integrating Knowledge in a Paper Machinery Project". *European Journal of Information Systems*, Vol. 10(2), s. 89-98.

Malmberg, A., Kettis, Å., och Maandi, C. (2017). *Quality and Renewal 2017 (Kvalitet och förnyelse 2017): Research Environment Evaluation at Uppsala University*. Uppsala: Uppsala universitet.

Star, S. L. och Griesemer, J. R. (1989). "Institutional Ecology, 'Translations' and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39". *Social Studies of Science*, Vol. 19(3), s. 387-420.

Sula, C. A. (2013). "Digital Humanities and Libraries: A Conceptual Model". *Journal of Library Administration*, Vol. 53(1), s. 10-26.